

ЭКИШ ТИЗИМЛАРИ, КҮЧАТ ҚАЛИНЛИКЛАРИ, ҚҰШҚАТОРГА ЭКИШ ВА ҚАТОР ОРАЛАРИГА ИШЛОВ БЕРИШНИНГ ЎҒИТ МЕЬЁРЛАРИГА БОҒЛИҚ ҲОЛДА ФҮЗАНИНГ ТАРКИБИЙ ҚИСМЛАРИДА УМУМИЙ НРК МИҚДОРЛАРИНИ ҮЗГАРИШИГА ТАЪСИРИ.

Сарварбек Шералиевич Убайдуллаев

Андижон қишлоқ хўжалиги ва агротехнологиялар институти “Деҳқончилик ва ўрмон мелиорацияси” кафедраси катта ўқитувчиси, қ.х.ф.ф.д.(PhD)

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6647337>

Аннотация. Уибу мақолада экиши тизимлари, күчат қалинликлари, қўшиқаторга экиши ва қатор ораларига ишлов берининг ўғит меъёрларига боғлиқ ҳолда гўзанинг таркибий қисмларида умумий нрк миқдорларини үзгаришига таъсири таҳлил қилинган. Олинган натижалар асосида хуносалар чиқарилган.

Калит сўзлар: экиши тизимлари, күчат, НРК миқдори, қўшиқатор, гўза, күчат қалинлиги.

ВЛИЯНИЕ СИСТЕМ ПОСЕВА, ТОЛЩИНЫ ВСХОДОВ, МЕЖДУРЯДЬЯ И ШИРИНЫ МЕЖДУРЯДИЙ НА ИЗМЕНЕНИЕ ОБЩЕГО СОДЕРЖАНИЯ НРК В КОМПОНЕНТАХ ХЛОПКА В ЗАВИСИМОСТИ ОТ НОРМ УДОБРЕНИЙ.

Аннотация. В работе проанализировано влияние систем посева, толщины всходов, двойного посева и ширины междурядий на изменение общего содержания прк в компонентах хлопчатника в зависимости от норм удобрений, на основании полученных результатов сделаны выводы.

Ключевые слова: системы посадки, всходы, количество NPK, мульча, хлопок, толщина всходов.

THE EFFECT OF PLANTING SYSTEMS, SEEDLING THICKNESSES, INTERCROPPING AND ROW SPACING ON CHANGES IN TOTAL NPK CONTENT IN COTTON COMPONENTS DEPENDING ON FERTILIZER STANDARDS.

Abstract. This paper analyzes the effect of planting systems, seedling thicknesses, double sowing and row spacing on changes in total npk content in cotton components depending on fertilizer standards. Conclusions are drawn based on the results obtained.

Keywords: planting systems, seedlings, NPK amount, mulch, cotton, seedling thickness.

КИРИШ

Бизга маълумки, фўзада қўлланилган агротехник тадбирларни фўза ривожланишига таъсири унинг ривожланиш даврларида ва амал даври охирида озиқа унсурларини ўзлаштириш билан ҳам белгиланади. Бу кўрсаткичлар нафақат назорат жиҳатдан қолаверса амалий аҳамиятга ҳам эга, чунки бунда ҳосилдорлик ортиши қузатилади. Фўза ривожланишининг шоналаш давригача умумий азот, фосфор ва калийни кўпроқ миқдори уни баргидা қузатилса, пишиш даврига келганда эса чаноқ ва пахтада аниқланади. Чунки ўсимликни амал даври охирига томон озиқа унсурлари вегетатив органларидан генеративларига томон силжиш кўпгина тадқиқотларда исботланган.

Бизнинг тадқиқотларда оч тусли бўз тупроқлар шароитида чигитни экиш тизимлари, күчат қалинликлари, қўшиқаторга экиш, қатор ораларига ишлов берининг ўғит меъёрларига боғлиқ ҳолда амал даври охирида, органларида умумий азот, фосфор ва

калийни миқдорларини ўзгариши аниқланди. Ғұза 60 см қатор оралиғида 90-100 минг/га күчат қолдириб N-150, P₂O₅-105, K₂O-75 кг/га фонида ўстирилғанда амал даври охирида ўсимлик барғида умумий NPK миқдорлари мутаносиб равища 1,890; 0,890 ва 1,750 % ни ташкил қылған бўлса, N-200, P₂O₅-140, K₂O-100 кг/га меъёрларда қўлланилғанда (9-вариант) бу кўрсаткичлар 1,940; 0,900 ва 1,810% га тенг бўлди ҳамда 0,050; 0,060 ва 0,060% га юқори бўлди.

ТАДҚИҚОТ МАТЕРИАЛЛАРИ ВА МЕТОДОЛОГИЯСИ

Маъдан ўғитларни меъёри N-250, P₂O₅-175, K₂O-125 кг/га меъёрларда қўлланилғанда (17-вариант) назорат варианта озиқа унсурларининг миқдори янада ортганлиги кузатилди ва 2,000; 0,950; 1,900% ни ташкил қилиб, N-200, P₂O₅-140, K₂O-100 кг/га қўлланилған назоратига (9-вариант) нисбатан 0,680; 0,050 ва 0,090% га юқори бўлганлиги аниқланди.

Демак, ўғит меъёрлари ортган сари озиқа унсурларини ўсимликлар томонидан ўзлаштирилиши бироз бўлсада яхшиланиши, лекин N-150, P₂O₅-105, K₂O-75 кг/га дан N-200, P₂O₅-140, K₂O-100 кг/га оралиғидаги фарқланишлар анча сезиларли бўлди ва тажрибада мақбул кўрсаткичлар мана шу фонда олиндики, буни исботи пахта ҳосили салмоғида ҳам кўринди.

Кўлланилған агротехник тадбирларни N-200, P₂O₅-140, K₂O-100 кг/га қўлланилған фондаги ўсимликка озиқа унсурларини ўтиш даражасига таъсирлари ғұза 60 см қатор оралиғида экилиб, гектарига 90-100 минг күчат қолдирилған варианта умумий NPKнинг миқдорлари ғұза барғида мутаносиб равища 1,940; 0,900 ва 1,810% ни ташкил қылған ҳолда, бу кўрсаткичлар чаноқларда 1,200; 0,810 ва 1,890% појда 0,910; 0,780 ва 0,950%, пахтада эса 1,800; 1,200 ва 1,100% га тенг бўлди.

Таъкидлаш жоизки, ғўзани пишиш даврига келиб, озиқа унсурларининг кўпроқ миқдорлари умумий азот пахтада, фосфор појда ва калий чаноқларда кўпроқ тўпланиши кузатилдики, бу озиқа унсурларини вегетатив органларидан генеративлари томон силжишидан далолат беради.

ТАДҚИҚОТ НАТИЖАЛАРИ

Ғұза 90(60x30) смли қўшқаторда, 120-140 минг/га кўчат қолдириб экилған варианта баргларда умумий NPK миқдорлари мутаносиб равища 1,900; 0,850 ва 1,740 % ни, чаноқларда 1,140; 0,780 ва 1,850% ни, појда 0,900; 0,740 ва 0,940%, пахтада 1,650; 1,270 ва 0,990% ни ташкил қилиб, назоратдан (60 см) барча кўрсаткичлар 0,040-0,050% атрофида камроқ бўлди. Масалан баргларда NPK миқдорлари 0,040; 0,050 ва 0,070% га, пахтада эса 0,150; 0,030 ва 0,018% га камроқ бўлганлиги таҳлил қилинди. Бу ҳолат кўчат қалинлиги ортган сари ўсимликни озиқа унсурларини ўзлаштириш майдони кичиклашуви натижасида баргларни массаси бироз камайиб, (умумий масса ҳисобидан) фотосинтезни пасайишидан деб ҳисоблаш керак бўлади.

Экиш тизимлари, кўчат қалинлиги, қўшқаторга экиш ва қатор оралариға ишлов беришнинг ўғит меъёрларига боғлиқ ҳолда ғұза органларидаги умумий азот, фосфор ва калий миқдорларини ўзгаришига таъсири, (%), 2020 йил, 1-дала

Вариант тартиби	Экиш тизимлари, см	Назарий кўчат қалинлиги, минг/га	Кўшқатор оралиғига ишлов бериш сони ва чукурлиги, см	Баргларда			Чаноқларда			Пояда			Пахтада		
				N	P	K	N	P	K	N	P	K	N	P	K
N-150, P₂O₅-105, K₂O-75 кг/га															
1	60 (назорат)	90-100	-	1,890	0,840	1,750	1,140	0,740	1,860	0,890	0,740	0,940	1,740	1,190	1,010
2	90(60x30)	120-140	-	1,780	0,820	1,730	1,100	0,720	1,840	0,870	0,720	0,930	1,700	1,180	1,000
3	80x40	120-140	-	1,900	0,850	1,800	1,150	0,800	1,870	0,920	0,760	0,970	1,780	1,200	1,080
4	80x40	120-140	1 марта (5-7 см)	2,000	1,000	1,890	1,280	0,900	1,870	1,000	0,895	1,010	1,900	1,300	1,100
5	80x40	120-140	2 марта (10-12 см)	1,910	0,910	1,820	1,240	0,950	1,860	0,990	0,900	1,050	1,870	1,250	1,050
6	80x60	140-160	-	1,820	0,800	1,700	1,050	0,700	1,600	0,850	0,670	0,890	1,650	1,100	0,950
7	80x60	140-160	1 марта (5-7 см)	1,700	0,790	1,650	1,000	0,670	1,550	0,780	0,650	0,870	1,600	1,050	0,980
8	80x60	140-160	2 марта (10-12 см)	1,650	0,780	1,600	0,950	0,800	1,450	0,760	0,640	0,860	1,550	0,990	0,970
N-200, P₂O₅-140, K₂O-100кг/га															
9	60 (назорат)	90-100	-	1,940	0,900	1,810	1,200	0,810	1,890	0,910	0,780	0,950	1,800	1,200	1,100
10	90(60x30)	120-140	-	1,908	0,850	1,740	1,140	0,780	1,850	0,900	0,740	0,940	1,650	1,270	0,990
11	80x40	120-140	-	1,950	0,910	1,880	1,180	0,820	1,910	0,920	0,810	0,980	1,810	1,220	1,105
12	80x40	120-140	1 марта (5-7 см)	2,050	1,100	1,940	1,300	0,970	1,890	1,050	0,920	1,050	2,000	1,400	1,150
13	80x40	120-140	2 марта (10-12 см)	1,960	0,915	1,890	1,260	0,990	1,870	0,995	0,930	1,080	1,890	1,300	1,110
14	80x60	140-160	-	1,830	0,810	1,720	1,080	0,720	1,650	0,880	0,680	0,910	1,640	1,100	0,960
15	80x60	140-160	1 марта (5-7 см)	1,840	0,820	1,740	1,090	0,810	1,680	0,896	0,770	0,920	1,670	1,150	0,990
16	80x60	140-160	2 марта (10-12 см)	1,680	0,810	1,680	0,980	0,920	1,490	0,790	0,650	0,890	1,000	0,990	1,000
N-250, P₂O₅-175, K₂O-125кг/га															
17	60 (назорат)	90-100	-	2,000	0,950	1,900	1,240	0,940	1,890	0,930	0,800	1,000	1,820	1,200	1,110
18	90(60x30)	120-140	-	1,950	0,880	1,850	1,150	0,820	1,840	0,920	0,810	1,050	1,630	1,200	1,000
19	80x40	120-140	-	1,980	0,970	1,800	1,200	0,960	2,000	0,970	0,920	0,990	1,820	1,220	1,100
20	80x40	120-140	1 марта (5-7 см)	2,080	1,120	1,990	1,320	0,910	1,900	1,100	0,940	1,100	2,100	1,400	1,180
21	80x40	120-140	2 марта (10-12 см)	1,930	0,950	1,910	1,300	0,980	1,850	1,000	0,950	0,920	1,900	1,350	1,120
22	80x60	140-160	-	1,840	0,840	1,820	1,100	0,810	1,700	0,900	0,690	0,810	1,700	1,120	1,000
23	80x60	140-160	1 марта (5-7 см)	1,750	0,820	1,720	1,050	0,830	1,600	0,850	0,680	0,900	1,650	1,080	1,000
24	80x60	140-160	2 марта (10-12 см)	1,700	0,830	1,700	1,000	0,840	1,500	0,840	0,680	0,900	1,640	1,000	1,050

МУҲОКАМА

Лекин, бир ўсимликни NPKни ўзлаштириш камроқ бўлса ҳам бу ҳолатда, кўчат қалинлиги юқори бўлганлиги сабабли 1 гектардан ўзлаштириши ҳам ортади натижада пахта хосили назоратдан кўп фарқланмайди. Ёзга чигитлари 80x40 тизимда, 120-140 минг/га кўчат қолдирилиб экилган варианларнинг назоратидаги (11) умумий NPK нинг миқдорлари баргларда мутаносиб равишда 1,950; 0,910 ва 1,880% ни, пахтада эса 1,810; 1,220 ва 1,105% ни ташкил қилиб, 60 см да экилганга нисбатан 0,010; 0,010 ва 0,070% га ҳамда 0,010; 0,020 ва 0,005% га юқори бўлганлиги аниқланди. Демак, ўзани 60 см қатор оралиғида парваришланганга нисбатан қўшқаторда 80x40 смда парваришлансанда озиқа унсурларини нисбатан яхшироқ ўзлаштириши кузатилди.

Ўзани мана шу 80x40 см тизимда ва кўчат қалинлигига экиб, шоналаш даврида қўшқаторлар оралиғига 1 марта 5-7 см чукурликда ишлов берилса ўсимликни озиқа унсурларини ўзлаштириш янада яхшиланганлиги аниқланди. Бу ҳолатда тупроқнинг сув-физик ҳолатлари яхшиланиши ҳисобига ўсимликларни озиқа моддаларни ўзлаштиришга мақбул таъсир кўрсатади.

Юқоридаги энг мақбул ҳисобланган 12-вариантда барглардаги NPK миқдорлари 60 см қатор оралиғига нисбатан мутаносиб равишда 0,110; 0,200 ва 0,130% га, пахтада эса 0,200; 0,200 ва 0,150% га юқори бўлган ҳолда шу билан бирга ўзининг назоратидан (ишлов берилмаган) эса 0,108; 1,190 ва 0,160% га ҳамда 0,190; 0,180 ва 0,045% га фарқланди. Демак, қатор ораларига 1 марта ишлов беришнинг аҳамияти катта эканлиги аниқланди. Тор қатор оралиқларига биринчи 5-7 см ва иккинчи ишлов 10-12 см

чукурлиқда ишлов берилганды барглардаги NPK миқдорларини күрсак, мутаносиб равишда 1,960; 0,915 ва 1,890% ни пахтада эса 1,890; 1,308 ва 1,110% ни ташкил қилиб, 1 марта ишлов берилганды нисбатан 0,130; 0,185 ва 0,100%; 0,030; 0,110 ва 0,040% га камроқ бўлса ҳам ўзининг назоратидан 0,010; 0,005 ва 0,010% га ҳамда 0,088; 0,080 ва 0,005% га юқори бўлди. Бу ҳолат оч тусли бўз тупроқларда ғўзани қўшқаторининг оралиғига 1 марта 5-7 см чукурлиқда ишлов берилса етарли эканлигини кўрсатади.

Гўза 80x60 см тизимда 140-160 минг/га қўчат қолдириб ўстирилганда ҳам тор қатор ораларига 1 марта ишлов берилганды нисбатан мақбул кўрсаткичлар олинди, лекин барча (14-16) варианtlарнинг кўрсаткичлари 80x40 смли қатор ораларига нисбатан пастроқ бўлганлиги кузатилди.

ХУЛОСА

Хулоса қилиб айтиш мумкинки, Андижон вилоятининг оч тусли бўз тупроқлари шароитида тупроқни агрокимёвий хусусиятларини яхшиланиши ва ўсимликларни озиқа унсурларини нисбатан мақбул ўзлаштиришлари учун ғўза N-200, P₂O₅-140, K₂O-100 кг/га фонида 80x40 см қатор оралиғига 120-140 минг/га назарий қўчат қалинлигига экилиб, қўшқаторлар оралиғига шоналаш даврида 1 марта 5-7 см чукурлиқда ишлов бериш кераклиги аниқланди.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Методы агрохимических, агрофизических и микробиологических исследований в поливных хлопковых районах. Ташкент, СоюзНИХИ, 1963. С. 265–341.
2. Доспехов Б.А. Методика полевого опыта – Москва: Колос, 1985. С. 253–260.
3. Даля тажрибаларини ўтказиш услублари. Тошкент–2007. Б. 61–33.
4. Б.М.Холиков, С.Ш.Убайдуллаев, Х.Эгамов. Турли қатор оралиқларида ғўза парваришлиш агротехнологияси бўйича тавсиялар. Тавсиянома. Андижон–2018. Б. 3–22.